

**BURSA YAZMA VE ESKİ BASMA ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDE
RİSALE-İ TASAVVUF, MECMU'A-İ TASAVVUF VE KİTAB-I
TASAVVUF
ADINI TAŞIYAN TÜRKÇE YAZMA ESERLER***

*Zafer Erginli***

ÖZET

Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, genellikle tekke kütüphanelerinden gelen kitaplardan oluşmaktadır. Bu nedenle kütüphanede çok sayıda tasavvufî eser bulunmaktadır. Kitaplar arasında meşhur eserler bulunması yanında, şöhret kazanmamış çok sayıda kitap da mevcuttur. Bu tasavvuf kitaplarından bir kısmı da Risale-i Tasavvuf, Kitab-ı Tasavvuf veya Mecmua-ı Tasavvuf başlıkları altında toplanmıştır. Bu çalışmada, adı geçen kütüphanede bu isimler altında tesbit edilebilen onbeş adet Türkçe yazma eser bir kaç cümleyle tanıtılmaya çalışılacaktır.

SUMMARY

The Manuscripts and Ancient Printed Books Library of Bursa is generally consist of books which came from libraries of dervish lodges and convents. For this reason, this library has a huge number books on Sufism. There's a lot of famous and unfamous books among these books. Some of them are under the titles of Risale-i Tasavvuf, Kitab-ı Tasavvuf or Mecmua-ı Tasavvuf. Fifteen Turkish manuscripts under these titles will be tried to review which are in the mentioned library in a few words in this writing

Yazma eser kütüphanelerinde *risale*, *kitab* veya *mecmua* adı altında toplanan tartışmalı kitaplar olduğu bilinen bir gerçektir. *Risale* kelimesinin "*mektup*, *mesaj*, *broşür*, *küçük kitap*" anlamlarından dolayı bu tür eserlere isim olduğu tahmin olunabilir. *Kitap* kelimesi de benzer anlamlarından dolayı bu eserlere isim olmayı hak etmektedir. Aynı paraleldeki eserlere isim olarak kullanılan *mecmua* kelimesi de "*dergi*, *broşür*, *kolleksiyon*" anlamına gelmektedir.

* Bu çalışmanın malzemesi Bursa'dayken toplanmış, fakat çalışma Bursa'dayken tamamlanamamıştı. Çalışmanın Bursa'dan -dolayısıyla Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi'nden- uzak bir merkezde tamamlanmış olmasının getirdiği kimi eksikliklerin önüne geçilememiş olduğu ehline de anlaşılacaktır.

** KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Büyük çoğunluğu tekkelerdeki kitaplıklardan oluşan Bursa'daki eski kütüphanelerin, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi'nde toplandığı bilinmektedir. Bu kitapların bir kısmı da kütüphaneye Şubat 1926 tarihinde -yani tekkelerin kapanmasının ardından- getirilmiştir. Yazma kitapların Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazıldığı ya da bu dillere tercüme edilmiş kitaplar olduğu malumdur. Bu kitaplar arasında *Risale-i Tasavvuf* ya da *Kitab-ı Tasavvuf* adını taşıyanlar varsa da, isimlendirmeler, sözü edilen kitapların gerçekten bu adları taşıdığını göstermez. Bazı kitapların kütüphanelerdeki tasnifler sırasında görevliler tarafından adları tesbit edilemediğinden, içeriklerine bakılarak bu şekilde adlandırıldığı bilinmektedir.

Bu çalışmada, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ve *Risale-i Tasavvuf*, *Kitab-ı Tasavvuf* ya da *Mecmua-ı Tasavvuf* adını taşıyan yazma eserlerden yalnızca Türkçe olanlar tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu eserlerden yedi tanesi dergâh kütüphanelerinden geldiği kesin olarak bilinen kitaplardır. Biri Yenişehir Süleyman Paşa Kütüphanesi'nden, biri de Bursa Müzesi'nden gelmiş, ikisi de kütüphaneye yakın tarihlerde bağışlanmıştır. Dört tanesinin hangi kütüphaneden geldiği belli olmamakla birlikte, bunlardan birinin sahibi bilinmektedir. Kütüphane içindeki konumlarına bakıldığında onüç tanesinin Genel, iki tanesinin de Orhan kitaplığında bulunduğu görülmüştür.

Tanıtımda klasik dönemlerde yazılmış eserlerin yazım tarihleri dikkate alınmayacaktır. Meşhur olmayan eserlerin yazım tarihlerine rastlanamamıştır. Eserler, varsa istinsah tarihine, yoksa kütüphaneye teslim edildiği tarihe göre sıralanacaktır. Kitaplar, bir mecmua içinde bulunuyorlarsa, aynı mecmuada bulunan diğer eserlerin de listesi verilecektir.

1. [*Risale-i Tasavvuf*]:

Türkçe	Genel 63/2
[<i>Risale-i Tasavvuf</i>] Şeyh el-Arab Muhyiddin,	
215x120, 160x70 mm., 20-33 yk., 27 st., nesih, 1079 H.	

Mecmuadaki diğer eserler:

- 63/1 Şeyh el-Arab Muhyiddin (?), *Lübb-i Hakikat*, 20 yk.
63/3 Abdülmecid b. Feriştah İzzeddin, *Ahiretnâme*, 34-57 yk.

Mecmua, heyet kararıyla Şubat 1926 tarihinde İsmail Hakkı Dergâhı'ndan gelmiştir. Baş tarafında kırmızı mürekkeple *Risâle-i Lübb-i Hakikat li Mevlâna Şeyh el-Arab Muhyiddin* yazılmıştır. Ferağ kaydında da "*Temmeti'l-kitâb alâ yedi*

Siyâvuş Abdullah" cümlesinin ardından hicrî 1079'da yazıldığını belirten ibare yer almaktadır.

Lübb-i Hakikat adını taşıyan birinci eserde belirli bir tasnife gerek duyulmaksızın bazı ayet ve hadislerin açıklaması yapılmıştır. Birinci eserin bittiği yerden itibaren, hamdele ve salvele olmaksızın besmeleyle başlayan bu eserin *Lübb-i Hakikat*'e üslup olarak benzemesi ve onun devamında yer almasından dolayı, sözü edilen eserin devamı olduğu tahmin edilmektedir.

Vahdet-i vücud etkisinin belirgin olarak hissedildiği anlaşılan eserde, "*Der beyân-ı istilâhât-ı Evliyâ-i Kirâm*" başlığı altında bazı tasavvufî terimlerin açıklaması bulunmaktadır. Bu bölümde, önce *âlem-i lâhûtun* (21^b), ikinci olarak *âlem-i ceberûtun* (22^a), daha sonra *âlem-i melekûtun* (23^b) var edildiği anlatılmakta, konuyla bağlantılandırılan bazı âyetler, örneklerle tefsir edilmektedir. Ayrıca *Hakikat-ı İnsâniye* (25^a), *âfâk-enfüs* (30^b), *Hakikat-ı Muhammediye* (32^b), *tevhid* (33^a) gibi konular hakkında açıklamalar yer almaktadır.

2. Risale-i Tasavvuf:

Türkçe	Genel 4698/2
<i>Risale-i Tasavvuf</i> Abdülkâdir el-Kâdirî (?),	
157x103, 138x86 mm, 38-59 yk., 16 st., yazım tarihi 1193 H., nesih	

Mecmuadaki diğer eserler:

4698/1 Yakup Afvî b. Fenayî Mustafa (1149 H), *Hediyetü's-Sâlikîn* [*min tariki Celvetiyye*], 34+3 yk.

4698/3 Kaygusuz Abdal Baba, *Dilküşâ* (1193 H.), 59-96 yk.

22.05.1963 tarihinde, Yenişehir Süleyman Paşa Kütüphanesi (E.K. 418 numaradan) naklen geldiği tesbit edilen eser, 33^b sayılı varağından anlaşıldığına göre, Elbeyli'de imam olarak görev yapan Mehmed Rıza Efendi tarafından hicrî 1193 yılında istinsah edilmiştir. Bu zatın ismi 96^b numaralı varakta da geçmektedir.

"*Hâzâ Risale-i Sultan Abdülkâdir Kaddesallahü Sırrahü'l-Azîz*" (38^b) serlevhasını taşıdığından dolayı eserin Abdülkadir Geylânî'nin bir eserinden seçme bölümlerin tercümesi olduğu tahmin edilmektedir. Eserde *iman* (39^a), *enbiyânın esrârı* (40^b), *gönül âleminin esrârı* (41^b), *rûhun bedene taalluku* (44^a), *edvâr-ı kulûb*

¹ Sehven *edvârın* şeklinde yazılmış.

(46^b), *men arafe nefsehû fekad arafe Rabbehû* (50^b), *sülûk ve kalb² terbiyeti* (56^b) gibi başlıklar altında açıklamalar yapılmaktadır.

3. *Kitab-ı Tasavvuf:*

Türkçe <i>Kitâb-ı Tasavvuf</i>	Genel 1437/5
257x160, 180x84 mm., 56-72 yk., 25 st., istinsah H. XII. asır, ta'lik	

Mecmuadaki diğer eserler:

- 1437/1 *Min Zâhiratî'l-Mahlûk* (Arapça), 13 yk.
1437/2 *Münacât* (Arapça), 13-23 yk.
1437/3 Allâme Abdül-vehhâb Şa'rânî'nin hattı 3+24-55 yk.
1437/4 Nâsır b. Hasan Mâlikî, 55^b+3 yk.

Burada dördüncü eser belirsizdir. Aradaki kararmış olan sayfalarda yeni bir eser başlangıcı olup olmadığı anlaşılammıştır. Risalenin başıyla sonu eksik ve parça halindedir. Eserin müellifi tesbit edilememiştir. Baş tarafında "*Hâze'l-Kitâb Müşemmil (?) alâ Esrârî'l-Lübâb*" ibaresi yer almakta, yer yer silik² ve tamir görmüş olması okunmayı zorlaştırmaktadır.

Tasavvufî konuları, çeşitli başlıklar altında, vahdet-i vücûd bakış açısıyla açıklamaya yönelik olarak yazılmış olan eserde, insan bir cevher olarak tanımlanmakta, insanın maddî yapısının çekirdeği sayılan *nutf*e hakkında bazı yorumlar yapılmaktadır (56^b). Muhyiddîn-i Arabî'nin *Fusûs*'undan alıntılar da (58^a) içeren eserde, kişinin kendini tanıyıp anlamada bilmesi gereken esaslar anlatılmaktadır (60^{a-b}). Esere göre, *insan-ı sagîr* de denen insan, *insan-ı kebîr* olan âlemin nüshasıdır (60^b).

Sâliklere nâmaz ve oruç çokluğu, lugat, fıkıh, hadis ve hikmet tahsili öğütlenmekte (61^b ve devamı), *tarik*, *sülûk*, *şeriat*, *tarik*at, *hakikat*, *insan-ı kâmil*, *rûh-ı insânînin terakkî ve urûcu* gibi konular da ele alınmaktadır (62^a ve devamı). *İnsan-ı kâmil*, "*Şeriatla âreste (süslenmiş)*, *tarik*at ve *hakikatla pîreste (bezenmiş)*" şeklinde tarif edilmiş (63^b), *ehl-i tasavvufun sohbeti ve sülûku* hakkında bilgiler verilmiştir (64^b). *Zât-ı Hüddâ*'nın ilk varlık olduğu belirtilmekte, sonra sırasıyla *rûh-ı izâfî*, *mülk* ve *melekûtun* geldiği vurgulanmaktadır (69^a).

² Sehven *kâlib* şeklinde yazılmış.

Yer yer misaller ve şiirlerle süslenen eserde ele alınan diğer bazı konular da şunlardır: *mebde'*, *me'âd*, *sıbt-ı meşâyih* (66^a), *ma'rifet-i Hâtıme-i Nübüvvet* ve *Velâyet-i Hâtemi'n-Nebiyîn* (72^a)

4. *Risale-i Tasavvuf*:

Türkçe	Genel 4687/3
<i>Risâle-i Tasavvuf</i>	
183x110, 125x65 mm., 267 ^a -293 ^a yk., 17 st., istinsah tarihi 1250 H., nesih, Mehmed Latif	

Mecmuadaki diğer eserler:

4687/1 Hüseyin b. Hasan Edirmeli, *Terceme-i Behcetü'l-Esrâr*, 230 yk.

4687/2 Şeyhzâde, *Noktatü'l-Beyân*, 231-267 yk.

4687/4 Mîr Muhammed Nüreddîn ez-Zeynî el-Hâşimî el-Hüseynî (293^b ve 294^a'deki takrîzlerden), *Me'âribü'l-yakîn fi Merâtibi'l-Mukarrabîn* (1182 H.), (Arapça) 293-307 yk. (Başında, biri Abdullah Efendi'ye, diğeri de Kudüs

Müftüsü

Nâfilâtına ait olmak üzere iki takriz bulunmaktadır.)

Mustafa Hilmi'nin öğrencilerinden Mehmed Latif'in 1250'de istinsah ettiği³, 13 babdan oluşan eserin, Sultan Murad'ın şehzadesine sunulmuş olduğu belirtilmektedir (269^a). Burada sözü edilen Sultan Murad, III. ya da dördüncü Murad'dan biri olmalıdır.

Âyet ve beyitlerden başka, hikâyelere de yer verilen eserde, *rûhânî varlıkların başlangıcı, âlemin yokluktan var olması, insanın tüm varlıklardan üstünlüğü* (269^b), *sâlikin Cenâb-ı Hakk'a vusûlünün mahiyeti, sâliklerdeki meşreb ihtilâfı, seyr ilâlah, seyr fillah, seyr ma'allah, fenâ, marifet, tecellî-i Zât, ifrâd-ı Evliyâ, Kutb-u âlem, kümmel* gibi kavramlarla *muhtelif kesimlerin sülûku* gibi konular ele alınmıştır (270^a).

³ Eserin istinsah tarihi tesbit işlerine zuhulen 1025 olarak geçmiştir.

5. Risale-i Tasavvuf:

Türkçe

Genel 699/3

Risale-i Tasavvuf

[Sadık Muhammed Erzincânî (ö.1209 H.)],

232x132, 154x87 mm,

17 st., 14-21 yk. (?) 26-41

sayfa, nesih

Mecmuadaki diğer eserler:

699/1 Sadık Muhammed Erzincânî, *Ma'rifet-i Nefsnâme* (1185 H.),
6 yk.(?), 10 sayfa

699/2 Sadık Muhammed Erzincânî, *Risale-i Mahbûb* (?) (1194 H.),
6-13 yk.(?), 10-25 sayfa

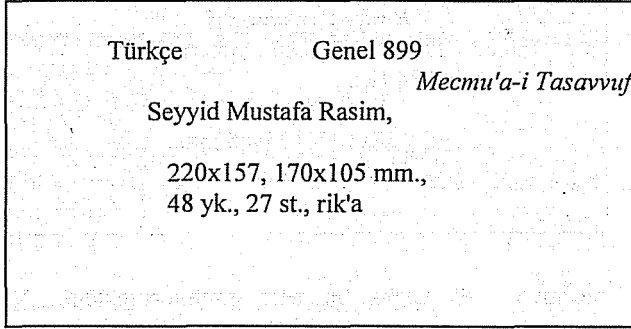
Heyet kararıyla Atinalı Dergâh'ından Şubat 1926'da nakledilen eserlerdendir. Başı ve sonu noksan olan eserin, başında ya da sonunda yazar adı ve yazım tarihi bulunmamaktadır. Tesbit fişlerindeki bilgiye göre, Sadık Muhammed Erzincânî'ye ait olduğu tahmin edilen ve başında "*Fütüvvetnâme*" yazan eserin, neden *Risale* adıyla kaydedildiği anlaşılamamıştır. Üstelik müellife ait *Fütüvvetname* isimli bir eserden de söz edilmemektedir.⁴ Eserlerinden birinin bu adı taşıyan bir bölüm ihtiva ettiği ve bu bölümün risalede derc edildiği düşünülebilir. Kitapta her sayfa numaralanmış olmasına rağmen, tesbit fişlerinde yaprak numarası verilmesi de bir hata eseri olmalıdır.

Başlangıcında şehir-insan benzetmesiyle "*emmâre şehrinin padişahı akl-ı ma'aş*" gibi (12), iyi ve kötü, allegorik bir tarzda anlatılmaktadır (10-25). Tasavvuf yolu bu şehir benzetmesiyle açıklanmaktadır. Buna göre insan, "*mahalle-i mukallidinden kal'a-i mutmeinne tarafında mahalle-i mücâhidine hicretle derdine tabîb*" arama çabası içinde olmalıdır. *Levvâme*, *mülhime* ve *mutmeinne* makamları da benzer biçimlerde açıklanmaktadır. Bu cümleden sonra besmelesiz olarak, bir ayetle yeni bir eser başlamakta, besmele bu başlangıçtan sonra yer almaktadır. Asıl olarak konumuzla ilgili olan kısım burası olmakla birlikte, bu bölümün tasavvufia doğrudan bir ilgisi yoktur. Bu bölümde güneş sistemiyle ilgili cetveller verilmekte, bağlantı kurularak insanın manevî hayatında dikkat etmesi gereken hususlara da işaret edilmektedir (26-41). Ancak sonucunda *acız*'den hareketle ibretten söz edilmekte ve şu cümle ile konu özetlenmektedir: "*el-Aczü 'an derki'l-idrâki idrâkun*" (31-32) 32. sayfada *Hüve'l-Matlûb* başlığı altında aşka dair mahlassız şiirler yer almaktadır.

⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I, 107.

Eserin son sayfasında müstensih'e ait olduğu tahmin edilen şu cümle yer almaktadır: "*Sahib-i Risâle'nin ve cem'i ümmet-i Muhammed'in ervâh-ı şerifleri hayr ile yâd oluna*"

6. *Mecmu'a-i Tasavvuf*:

Mecmuanın içinde başka bir eser görünmemektedir. Başı, sonu, 12-13 ve 28-29. varaklar eksiktir. Fakat, başında bulunan varağın, bir numaradan başlatılmış olması, eksik sayfaların tesbitini zorlaştırmaktadır. Müellif adı 24^a numaralı varaktan alınan bu eser de, heyet kararıyla Atinalı Dergâhı'ndan Şubat 1926'da kütüphaneye gelen kitaplardandır.

Tahminen baş tarafı eksik olduğundan, nefis-i mühlimenin kerametlerini anlatarak başlamakta ve kerametinin "*hayz-i ricâl*" olduğunu vurgulamaktadır (1^a). Eser şu konuların beyan edildiği başlıklar halinde devam etmektedir: *Keşf-i Kubûr* (1^b), *Hulefâ* (2^a), *Havâtür* (2^b), *Hayzu'r-Ricâl* (4^a), *Hakikat* (5^a), *Harâret-Harârât* (6^a), *Hicâb* (6^b), *Hayât-ı Hakikat* (7^a), *Hazarât ve Âvâlim*, *Hakâik*, *Hicâb*, *Hayâ* (7^b), *Sıfât-ı Seb* (ya da *sübûtiye?*)'den *Hayât* (8^a), *Bâtın* (9^a), *Hâl* (9^b), *Hızır ve İsâ* (10^a), *Tefrika* ve *cem'iyet* (10^b), *Havâss*, *Huşû'*, *Hatmü'l-Enbiyâ* (11^a), *Hatmü'l-Evliyâ* (11^b), *Fenâ-Bekâ* (12^a), *Keramet* (12^b), *Mâsivâ* (13^a).

24^a varağında bir fasıla bulunan eser, şu konularla devam etmektedir: *Makâm-ı Cem*, *Mürşid-i Kâmil*, *Meşâyih* ve *Kutbü'l-Aktab* (24^b), *Makâm* (27^a), *Ma'rifet-i Nefs* (27^b), *Ahd*, *Âlem-i Misâl* (28^a), *Tevbe*, *Tevekkül* (29^a), *Takvâ* (29^b), *Tevhid* (32^a, 33^b, 34^b), *Terakkî-Tenezzül* (35^a), *Tecelliyât*, *Temkîn-Telvîn*, *Tekâbü'l-i Esmâ*, *Nûr-i Tecelli* (35^b), *Tefrika-Cem-Tevhid*, *Tenevvü'*, *Tenezzül*, *Ta'cil* (36^b), *İnsan-ı Kâmil* (47^b-48^a).

7. Risale-i Tasavvuf:

Türkçe

Genel 2034

Risale-i Tasavvuf

Üftade Muhammed Muhyiddin
(ö.988 H.),

157x107, 125x85 mm.,

32 yk., 16 st., rik'a

Bu mecmuada da başka bir eser görünmemektedir. Yazıları rutubet yüzünden kısmen silinmiş bulunan bu kitabın kütüphaneye heyet kararıyla Baba Efendi Dergâh'ından Şubat 1926'da geldiği kaydedilmiştir.

Celvetiye tarikatının kurucusu sayılan Üftade Muhyiddin Efendi'nin eseri olduğu belirtiliyorsa da, bir eserinden ya da sözlerinden alıntılardan ibaret olabilir.⁵ Aziz Mahmud Hüdâî tarafından kayda geçirilmiş sözleri de olabilir. Eser, tarikat âdâbına dair bilgiler içermektedir. Yazıları kısmen silinmiş olduğu için arzu edildiği biçimde okunamayan eserin başındaki bismelenin iki tarafına yerleştirilmiş şekilde, *Hâzâ Risâle-i Üftâde Efendi* ibaresi yer almakta, şöyle devam etmektedir: *Hazret-i Seyh Rahimehullah buyurdular ki: "Kul tevbe edib hakkân inâbet ettiği (vird)⁶ üzerinde hukûk-ı⁷ 'ibâd olsa erbâbına reddeyleye. Eđer âciz olur ise Cenâb-ı Hakk'a tazarru' ve niyâz eyleye."*

8. Risale-i Tasavvuf:

Türkçe

Genel 1540/1

Risale-i Tasavvuf

Aziz Mahmud Hüdâî (950-1038 H.)

200x138, 138x84 mm.,

7 yk., 17 st.

⁵Fişlerde Üftade'ye ait olduğu belirtilen bu eser, belki de Üftade'nin bir eserinden yapılan alıntılardan oluşmuş olabilir. Çünkü kendisiyle ilgili monografik araştırmalarda bu isimde bir esere yer verilmemiştir. bkz. Mustafa Bahadıroğlu, *Celvetiye'nin Piri Hz. Üftade ve Divan'ı*, Bursa 1995, s. 89.

⁶Bu kelime tamiri olarak yer almaktadır.

Mecmuadaki diğer eserler:

1540/2 Aziz Mahmud Hüdâî, *Tarikatnâme*, 7-12 yk.

1540/3 *Def'a-i Risâle-i Uhrâ*,

1540/4 Aziz Mahmud Hüdâî, *Divan-ı Hüdâî*, 12-52 yk.

1540/5 Aziz Mahmud Hüdâî, *Necâtü'l-Garîk* 53-60 (?) yk.

[*Risale-i Cem ü Fark fi't-Tasavvuf*] 53-61 yk.

• 1540/6 Bîçâre [Muhammed b. Yakub Bursavî] (ö.1077 H.),
İlahiyat, 61-88+9 yk.

1540/7 *Def'a-i Dîvân-ı İlahiyat*, 88-97

Risale, heyet kararıyla Şubat 1926'da Eminiyeye Dergâhı'ndan getirilmiştir. Müstensihî belli olmayan, karışık bir risaledir. Arada bulunan *Risale-i Cem ü Fark* fişlere kaydedilmemiştir. Eserin kenarında besmeleyle başlayan başka bir Arapça bir eser bulunmaktadır (53^b-54^b). Bu eserin *Necâtü'l-Garîk* olması akla geliyorsa da, bilindiği kadarıyla Hüdâî'nin bu adı taşıyan eseri Arapça değil Türkçedir.⁸ 61^a numaralı varakta Üçkozlar şeyhi Abdi Efendi'nin bir güftesi vardır.

Başında Fetih Süresi'nin son ayeti bulunan eser, Tarîk-i Celvetiye'yi "*kulun sıfâtullahla muttasıf olmak tariki*" şeklinde açıklayarak başlamakta, sonrasında Celvetî erkânını anlatmaktadır (2^b). Eserde, *hilâfet* (3^{a-b}), *ses*, *hareket* (4^a) ve *elbise âdâbı* (4^b), *rüya tabiri*, *kalb ile amel*, *hediye olarak gelen şeyleri başkasına havale* (6^a), *kalbe gelen hâtıratın rahmânî olup olmadığına bakma* (6^{a-b}), *her daveti kabul etmeme* gibi âdâba dair konularla ilgili bilgiler yer almaktadır. Eser her zaman için gereken şu üç şey üzerinde durarak sona ermektedir: *Tevekkül*, *kemâl*, *fenâ*. Eser, Hüdâî'nin *Tarikatnâme*'sinin mükerreri olmalıdır.

9. *Risale-i Tasavvuf*:

Türkçe

Genel 1441/3

Risale-i Tasavvuf

202x145, 152x94 mm.,

5+36-43-3 yk., 19 st.,

ta'lik, minyatür vs. MFA⁹ no.

(A) 4100 Ankara

⁷ Sehven *hukûkan 'ibâd* şeklinde yazılmıştır.

⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâî ve Celvetiye Tarikati*, İstanbul 1980, 117. Eserin tam adı *Necâtü'l-Garîk fi'l-Cem'i ve't-Tefrik*'tir.

⁹ MFA mikrofilm arşivi ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

Mecmuadaki diğer eserler:

Tespit fişlerine göre risalede bulunan eserler şunlardır:

- 1441/1 Gaybî, *Risale-i Tarika-i Vahdetiye* (1073 H.), 1 yk.
- 1441/2 Gaybî, *Mekârim-i Ahlâk fî Tarîki'l-Uşşâk* (1074 H.) 9-30
- 1441/4 Gaybî, *Risale-i Esmâ Tarik-i Halvetiyye* (1087 H.), 48-137 yk.
- 1441/5 Kâşifü'l-Esrâr Es'ad, *Hallü'l-Me'ârif* (1092 H.), 138-160+3 yk.
- 1441/6 Gaybî, *Keşfü'l-Ğitâ Kasîde-i Ehadiyye-i Gaybiyye Elfiyye der Şerh-i Hadîs-i Kudsi-i Hüdâ ki "Ene A'yünu'l-Eşyâ"*, 161-164+1
- 1441/7 Niyâzî-i Mısrî, *Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre*, 165-171 yk.
- 1441/8 *Risale-i Hazariye-i Cedîd*, 172-175 yk.
- 1441/9 Molla Hünkâr, *Risale-i Es'ile ve Ecvibe*, 175-178+4 yk.
- 1441/10 Abdullah, *Nefhü'l-Ğayb* (1181 H.), 180-200 yk.

Oysa risalenin başındaki fihristte liste şöyle görünmektedir:

- 1-*Sifât-ı İlâhî*, 1^a yk.
- 2-[*Şerh-i Ankâ'dan bir parça*] (Arapça), 2^a-3^a yk.
- 3-[*Bir ayet tefsiri "Vecilet Kulübühüm"*], 4^a yk.
- 4-[*Tasavvuf terimlerini açıklayan bir parça*] (Arapça), 4^b-5^b yk.
- 5-*İntihâb mine'l-Fütûhât*, 6^b-7^a yk.
- 6- [*Ebu'l-Fadl mürîdi Şeyh Tâceddin'den söz eden bir sayfa*] (Arapça), 8^a yk.
- 7-Gaybî, *Risale-i Halvetiye ve Bayramiye*, 9-15 yk.
- 8- Gaybî, *Risale-i Tariki'l-Uşşâkî*, 15-25 yk. (müellif hattından istinsah eden İbn Beşîr, 1072 H.)
- 9- Gaybî, *Risale-i İlm ü Amel*, 26-30 yk.
- 10- *Risale-i Tasavvuf*, 31-35yk.
- 11- *Risale-i Tasavvuf*, 36-43 yk. (Önceki eserin mükerrereri)
- 12- *Vird (Kitabü's-Sülûk)* 44-46 yk.
- 13- *Vird*, 47^a yk.
- 14- Gaybî, *Şerh-i Esmâi'l-Hüsnâ*, 48-66 yk.
- 15- *Tarik-i Celvetiye (Şurû'u fî'l-Maksadi's-Sânî alâ Kavli Ehli't- Tarik)*, 66-137 yk., (84'de *Risâle-i Halvetiyye*)
- 16- *Kasiyye-i Ehadiyye-i Gaybiyye Elfiyye (Risâle-i Halli'l- Me'ârif)*, 138-161 yk.
- 17- *Şerh-i Hadîs-i Kudsiyyi "Ene a'yünü'l-eşyâ"*, 162-164 yk.
- 18- *Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre-i Niyâzî-i Mısrî*, 165-172 yk.
- 19- *Risale-i Hazariye-i Cedîd*, 172-175 yk.
- 20- Molla Hünkâr, *Risale-i Es'ile ve Ecvibe*, 175-178 yk.
- 21- Abdullah, *Nefhü'l-Ğayb* (1181 H.), 180-200 yk.

Heyet kararıyla Şubat 1926'da Emîniyye Dergâhı'ndan¹⁰ gelen kitaplardandır. Başı ve sonu noksan olan bu eserin baş tarafındaki beş yaprak mükerreridir. Ancak mükerrerinden farklı olarak, sonuna bir paragraf ilave

¹⁰Tespit fişinde "Emine Dergâhı" diye yazılmıştır.

edilmiştir. Sonunda da üç varaklık *Kitabü's-Sülûk* bulunmakla birlikte, bunlar farklı hatlar gibi gözükmemektedir¹¹. Eser Gaybî'ye ait olabilir.

Tabiattan örnekler vererek vahdet-i vücûd anlayışına göre evreni ve insanı anlatmaktadır. Eserde, âlemdeki hiyerarşik düzenin yüceliklerden aşağılara doğru inışı de bir kudret göstergesi (37^b) olarak sunulmaktadır. Eser, Mevlânâ'dan alıntılar da içermektedir (40^a).

10. [*Kitâb-ı Tasavvuf*]:

Türkçe	Genel 4360/1
[<i>Kitâb-ı Tasavvuf</i>]	
198x120, 142x95 mm., 41 yk., 19 st., nesih	

Mecmuadaki diğer eserler:

4360/2 Hâfızü'l-Kâdî [Râzî Abdüllatif Üsküdarlı] (ö.1146 H.),
Câmîü'l-Hikâyât 43-71+4 yk.

4360/3 Bâli-i Sofyavî, *Risale-i Etvâr-i Seb'a*, 43-71 yk. (Önceki
eserin kenarında, sonu eksik.)

1950 yılında Burhaneddin Bey adında bir vatandaş tarafından teberru edilen eserin baş tarafı noksan olup sonunda boş bir varak bulunmaktadır. Ancak varak numarası 1'den başlatıldığı için kaç varak eksik olduğu anlaşılamamıştır. Adı, kesin olarak belirlenememiş, sonradan eklenmiştir. Müteakip eserin sayfa düzeni farklıdır. Kenarında Bâli Efendi'nin *Risale-i Etvâr-ı Seb'a der Hikmet-i Ehl-i Sülûk* adlı eseri bulunmaktadır. Asıl eserdeyse, *Rasulullah (SAV)* (47^a), *Hz. İsa* (47^b), *Hasan Basrî* (48^b), *Şeyh Şibli* (52^b) gibi isimlerden söz edilmekte, peygamber, salih ve veli sayılan kullardan hikâyelerle süzmektedir. Rutubet yüzünden, 63. varaktan 70. varığa kadar kısımında yazılar okunamayacak derecede silinmiştir. Son dört varığın (72-75) yazısı ve sayfa düzeni diğerlerinden farklı olup, son sayfanın koptuğu anlaşılmaktadır. 72^a sayılı varakta kırmızı mürekkeple *Rivayet* başlığı yer almaktadır.

İncelemeye konu olan eserdeyse, bazı sufilerin adlarının geçmesi, eserin bir çeşit mini tabakat olduğunu göstermektedir. Baş tarafı eksik olduğundan giriş yoktur. Cafer Sadık'la İmam-ı A'zam arasında geçen bir konuşmayla başlamaktadır. Eserde adı geçen kişiler şunlardır: *Muhammed Vâsî*, *Habib Acemî* (3^a), *Rabia* (5^a),

¹¹ Mikrofilm no 185/3.

*Fudayl b. İyaz*¹² (9^a), *İbrahim Edhem* (12^a), *Bişru'l-Hâfi* (20^b), *Zünnûn Mısrî* (22^b), "*Ol Ârifler Sultânı*" ön başlığıyla *Bâyezid Bistâmî*¹³ (28^b), *Abdullah* (?) (34^a), *Süfyân Sevrî* (35^a), *Şakik Belhî*¹⁴ (36^a), *Ebû Hanife* (37^a), *İmam Şafî* (38^b), *Ahmed* [b.] *Hanbel* (40^a). İki tabakat kitabının bir ciltte toplanması, müstensihin sufilere hal tercemelerine ilgi duyduğunu göstermektedir.

11. [*Tasavvufî bir risale*]

Türkçe	Genel 5007/1
[<i>Tasavvufî bir risale</i>]	
205x150, 150x75 mm., 1 ^b -10 ^b yk., 19 st., nesih	

Mecmuadaki diğer eserler:

5007/2 Molla İlâhî, *Risale-i Molla İlâhî*, 11-31 yk.¹⁵ (32. varakta başka bir yazı yer almakta)

5007/3 *Nesir ve Nazım İlmihal Kitabı*, 33-77 yk.

22.05.1985 tarihinde Bursa Müzesi'nden gelen bu eser, oksitlenme nedeniyle silinmiş olması yüzünden okunamaz hale gelmiştir. Okunan kısımlarında da varak numaraları olmadığından adı verilen konuların varak numaraları verilemeyecektir. İç kapağında "*Şeyh Bursevî Efendi fî Mesleki'l-Fakr es-Seyyid Lütfullah min Evlâd-ı Hz. Şeyh*"¹⁶ ibaresi bulunmaktadır. Risalede bir de dördüncü eser vardır. Son yirmibir varak "*Mucize*" başlığı altında, aynı stildeki yazıyla nesir olarak eserin sonuna kadar sürmektedir.

Yazarı tesbit edilemeyen eser mebhaslar halinde yazılmıştır. *Peygamberler, meşâyih, cami, mescid, şeriat, hakikat, mescidlerin kerametleri, madenler, dört melek, örümcek, leyleğin vilayeti, mi'râc, zât-ı sıfât ve esmâ-i sıfât* gibi konular dağınık olarak işlenmektedir.

¹²Yanlış olarak *Feduyil b. Abbas* şeklinde yazılmış ve harekelenmiş.

¹³*Bestâmî* şeklinde harekelenmiş.

¹⁴*Ebû Ali Şakikî* diye yazılmış.

¹⁵Bu numaradaki esere, Molla İlâhî ile ilgili çalışmalarda rastlanamamıştır. bkz. Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, İstanbul 1990, I, 143-178.

¹⁶Burada sözü edilen ve oğlunun adı Seyyid Lütfullah olarak verilen Bursevî adlı şeyhin İsmail Hakkî Bursevî mi, yoksa Hüsameddin Bursevî mi olduğu tesbit edilememiştir.

12. Risale-i Tasavvuf:

Türkçe	Genel 854/3
<i>Risale-i Tasavvuf</i> ¹⁷	
200x140, 155x85 mm., 14-23+1 yk., ta'lik	

Mecmuadaki diğer eserler:

Tesbit fişine göre mecmuadaki eserlerin listesi şudur:

- 854/1 *Şerh-i Esmâü'l-Hüsnâ* (Arapça) 5 yk.
854/2 Hezarfen Hüseyin b. Cafer (ö. 1089 H.), *Risale-i Hikemiye*,
6-10+3 yk.
854/4 Gaybî Sunullah (ö.1080 (?) H.), *Akâidnâme* (1071 H.), 25-27 yk.
854/5 Gaybî Sunullah, *Biatnâme* (ö. 1072 H.) 27-32 yk.
854/6 Gaybî Sunullah, *Rûhu'l-Hakîka* (ö. 1072 H.) 33. yk.
854/7 *Fî Beyâni Tarihi's-Sûfiyye* (Arapça) 34-37 yk.
854/8 Ali Efendi (ö.1009 H.), *Tuhfetü'l-Uşşâk*, 38-50 yk.
854/9 *Ta'lim-i Kitâbât* 51-57 yk.
854/10 [*"Fî Ashâbi Rasûlillah (SAV) ellezîne hüm Ehlü'l-Bedr"*
başlıklı bir yazı] (Arapça), Bedir ehlinin bir listesi, 58-63. yk.
854/11 *Havâss-ı Mühr* 63-72+1 yk.
854/12 *Kıssa-i Hızriyye* 74-77 yk.
854/13 Davudzâde Muhammed b. Mustafa, *Bursa'da Menâkıb-ı
Ricâl-i Zeyniyye* 78-82+3 yk.
854/14 Veysî (969-1037 H.), *Rûhu't-Tevârih*, 84-89 yk.
854/15 *Es'ile-i Muhîta* (Arapça) 89-94 yk.
854/16 Tûsî, *Risale-i Nefsü'l-Emr*, (Arapça), 95+1 yk.
854/17 *Şerh-i Cünnetü'l-Esmâ* 96-100+1 yk.
854/18 *Menkabe-i Mısriyye* 101-115 yk.
854/19 *Ellidört Farz* (manzum) 135-136 yk.
854/20 Hayâtîzâde Mustafa Feyzî (ö.1151 H.), *Resâilü'l-Müsfiyye
li'l-Emrâzi'l-Müşkile* 136-150 yk.
854/21 *Şi'rnâme-i İskenderî*, 151-154 yk.
854/22 Muhammed b. Zekerriyya Râzî, *Menâfi'u Mümiyâ*, (Arapça) 155-
157 yk.

¹⁷ Mikrofilm no 55/3.

Oysa mecmuada daha fazla eser bulunmaktadır. Diğer eserlerle birlikte mecmuanın listesi şöyle olmaktadır:

- 854/1 *Şerh-i Esmâ'ül-Hüsna* (Arapça) 5 yk.
854/2 Hezarfen Hüseyin b. Cafer (ö. 1089 H.), *Risale-i Hikemiye*, 6-10+3 yk.
854/4 Gaybî Sunullah (ö.1080 H.), *Akâidnâme* (1071 H.), 25-27 yk.
854/5 Gaybî Sunullah, *Biatnâme* (1072 H.) 27-32 yk.
854/6 Gaybî Sunullah, *Rûhu'l-Hakika* (1072 H.) 33. yk.
854/7 [Abdülvehhab Şa'rânî'nin *Envâr-ı Kudsiyye*'sinden *fî Beyânî Tarîhi's-Sûfiyye* babı] (Arapça) (başından iki varak eksik)34-37 yk.
854/8 Ali Efendi [Mustafa b. Ahmed] (ö.1009 H.); *Tuhfetü'l-Uşşâk*, 38-50 yk.
854/9 *Ta'lim-i [San'at-ı] Kitâbât* 51-57 yk.
854/10 a)[Kur'an'dan bir bölüm] (Arapça), bir buçuk sayfa 57-58 yk.
b) [*Fî Ashâbi Rasûlillah (SAV) ellezîne hüm Ehlü'l-Bedr*" başlıklı bir yazı] (Arapça), alfabetik olarak Bedir ehlinin bir listesi, 58-63. yk.
854/11 *Havâss ve [adiye] Mühr* 63-72+1 yk.
854/12 *Kıssa-i (ya da) [Risale-i] Hızriyye* 74-77 yk.
854/13 Davudzâde Muhammed b. Mustafa, *Bursa'da Menâkib-ı Ricâl-i Zeyniyye* 78-82+3 yk.
854/14 Veysî [Üveys b. Muhammed Alaşehrî] (969-1037 H.), *Rûhu't-Tevârih*, 84-89 yk.
854/15 *Es'ile-i Muhîta* [ya da *Muhakkika*] (Arapça) 89-94 yk.
854/16 Tûsî, *Risale-i Nefsü'l-Emr*, (Arapça), 95+1 yk.
854/17 *Şerh-i [Menkabe-i] Cünnetü'l-Esmâ* 96-100+1 yk.
854/18 *Menkabe-i Mısriyye* 101-115 yk.
a)[*Hadisler ve Sahabî rivayetleri*], 116-117. yk.
b)*Dua-i Elem Neşrah leke*, 118^a yk.
c)*el-Fairatü's-Sittün*, 118^b-119^b yk
d)*Beyân-ı Tecdîd-i İmân ve Tevbe*, 120^a yk.
e)[*Hadisler*], 122-123. yk.
f)*Menâkib*, 124-127 yk.
g)*Menkabe [İki Âdem]*, 129^a yk
h)[*Adı belli olmayan bir eser*], 129^b-130+1 yk
ı)*Bi'r-i Ma-i Zemzem*, 131. yk.
j)*Cebelü'r-Rahim ve Ashâbü'l-Kehf*, 132-133+1 yk.
k)*Burç haritası*, 134. yk
l)*Hikâye-i Şehr ü Kavvâl*, 134-135+1 yk.
854/19 *Ellidört Farz* (manzum)135-136 yk.
854/20 Hayâtizâde Mustafa Feyzî (ö.1151 H.), *Resâilü'l-Müşfiyye li'l-Emrâzi'l-Müşkile* 136-150 yk.
854/21 *Şi'rnâme-i İskenderî*, 151-154 yk.
854/22 Muhammed b. Zekeriyya Râzî, *Menâfi'u Mümiyâ*, (Arapça) 155-157 yk.

Mülkiyeti Şeyh Ali b. İbrahim Efendi adındaki bir zata ait olan eserin sonunda beyitler bulunmaktadır. Eserin adı kitabın başındaki fihristten çıkarılmıştır.

Eserde sözü edilen konular şunlardır: *Şeriat, tarikat, hakikat ve marifete muhalif mühlidlerin, sözleriyle insanları yoldan çıkarması* (15^a), *ahlâk-ı hamîde-ahlâk-ı zemîme* (17^a), *Rûh-i izâfide ve kendi zâtında üç mertebe-i ilim* (17^b), *Nefs-i mutmeinne menzili, fenâ, kutbu'l-aktâb* (19^b), *hakikat-i vahdet* (20^b), *gerçek müridlerin özellikleri* (21^b-22^a).

Eserin sonunda, müellifin Halvetî-Melâmî olduğunun anlaşılmasına yardımcı olan "*Giydim melâmet şâlını Adı vü sânu neylerem*" diye başlayan şiirin son kısmı şöyledir (22^b):

*Halvetî derviş bu sözü
İnkâr eden Hakk'dan cüdâ
Sermaye yoklukdur bize
Da'vâ-yı merdi neylerem*

13. Risale-i Tasavvuf:

Türkçe	Orhan 692/8
<i>Risale-i Tasavvuf</i>	
204x136, 150x82 mm., 120-121 yk., 19 st., nesih 970 H.	

Mecmuadaki diğer eserler:

692/1 Şârihu'n-Nazîf en-Nakşibendî el-Murâdî'l-Ârif biderviş Ahmed Trabzonî ez-Zarîf, *Tuhfetü'l-Ahbâb fi's-sülûki ile't-Tenkîli'l-Ashâb* (Muhammed Murad Nakşibendî'nin Silsiletü'z-Zeheb'ine şerh) (1175 H.) müellif hattı, 32+2 yk.

692/2 Muhammed Murad Nakşibendî, *Silsiletü'z-Zeheb* (Arapça) 33-37 yk.

692/3 Nâsirüddin Ebu'l-Alâ Ali b. Süleyman, *Vuslatü's-Sâlikîn*, 38-66 yk.

692/4 Tâcü'n-Nakşî [Tâceddin Zekeriyâ] el-Osmânî (1050 H.), (Arapça) istinsah hicrî XII. yüzyıl, 66-101 yk.

692/5 *Tuhfetü'l-Mülûk fi Ma'rifeti men İttesafe bi's-Sülûk*, (Arapça) istinsah hicrî XII. yüzyıl, 101-104 yk.

692/6 Tâcü'n-Nakşibendî [Tâceddin b.Zekeriyâ] el-Osmânî (1050 H.), (Arapça) istinsah 1168 H., 105-117 yk.

692/7 *Silsiletü'z-Zeheb* (Arapça), (kitap adı 119. yk.dan), 117-119 yk. (ikinci eser olarak bulunan *Silsiletü'z-Zeheb*'le tutmuyor)

692/9 Muhammed Murad [b. Ali en-Nakşibendî] el-Buhârî el-Keşmirî (1132 H.) *Risaletü'l-Murâdî* (Arapça), 121-123 yk.

692/10 Necmeddin Kübrâ (618 H.), *Usûlü'l-Aşera* (Arapça), 123-126 yk.

692/11 İbrâhim Kürdî, *Tahrîrü'l-Kürdî* (Arapça), 126-127 yk.

692/12 *Risale(tü'r-Rûh ve'l-Cesed)* (Arapça), 128. yk.

692/13 Muhammed Murad [b. Ali en-Nakşibendî] el-Buhârî el-Keşmirî, (1132 H.) *Risaletü Lübsi Hırkatî'l-Kadiriye* (Arapça), 129. yk.

692/14 *Risale-i Meşâyih-ı [Nesâyih] Cündiyye*, 129-138 yk.

692/15 *Mektûbât-ı Muhammed Murad Nakşibendî* (1132 H.) (toplayan Muhammed İsmet b. İbrahim), (istinsah 1168 H.), 138-177 (+5 boş) yk.

692/16 *Terceme-i Kimyâ-yı Saâdet*, 178-245 yk.

Mecmuanın baş tarafında *Sâhib-i Risâle-i Nakşibendiyye Seyyid Hamdî Fukarâ-yı Şâzeliyye* (ö. 1213 H.) ibaresi yer almaktadır. Eserin mülkiyeti Şeyh Ali b. Şeyh Hacı İbrahim Efendi'ye aittir (ö. 1228 H.).

İki yapraktan ibaret olan bu eser, Muhammed Murad'a ait olan önceki eserin devamı olma ihtimali taşımaktadır. Eşer şu konulardan söz etmektedir: *Gönül, Rıza, Resul kılavuzluğuna tâbi olma, mâsivâ alakasından kesilmek, itmi'nân-ı nefis ve inşirâh-ı sadr ile devam-ı ubûdiyet, ikân üzere olmak* (120^a), *bid'at ve ruhsattan ictinâb* (120^b), *mâsivâ akla gelince istiğfar, zâhirde halkla, bâtında Hakk'la yokluğu ile hâzır-ı billah olmak, zikir* (121^a). Müellif "*saadetten gafil gönlün hasta ve sakim*" olduğunu beyan ederek çareyi "*gafletten uyanıp pişman olup niyaz*"da bulunmakta görüyor. Müellifin zikrin âdâbını başka bir mahalde belirteceğini ifade etmesiyle birlikte (121^a), eserin bu sayfada bitmesi, başka yerde devamı olduğunu ya da istinsahın eksik kaldığını düşündürmektedir.

14. [*Tasavvufa dair risale*] (ya da) [*Risale-i Tarîkat*]:

Türkçe	Orhan 119/2
	[<i>Tasavvufa dair risale</i>]
	202x135, 145x90 mm., 15-23 yk., 13 st., nesih, meşin cilt

Mecmuadaki diğer eser:

119/1 Tecvid 15 yk.

İdare Meclisi kararıyla Ahmed Gazzî Dergâhı'ndan gelmiş olan eserin tasavvufu ilgili bu bölümü başından noksandır. Sondaki beyitlerinden Süleyman adlı bir müellife ait *Tuhfe* adlı eser olduğu tahmin edilmektedir (23^b)¹⁸. Bu eserin

¹⁸ *Tuhfe* ile başlayan eserleri olan Süleyman adlı müelliflerden en meşhuru, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Efendi'dir. Bu isimle başlayan eserleri şöyle sıralanabilir: *Tuhfetü'l-Merâm*, *Tuhfetü'l-Hattâtîn*, *Tuhfetü'l-Merâm Es'ile ve Ecvibe*. bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, age, I, 168-169. Bunlardan

Risale-i Tarikat adını taşıdığı da sanılmaktadır. 15^b sayılı varakta Ma'cûn-ı Sünbüf tarifi vardır.

Eser bazı nasihatlar ihtiva etmektedir. Bunlar arasında öncelikle *iman ve İslâm'ı öğrenmek, gözünü isyandan sakındırmak, mürsid-mürîd ilişkileri ve mürîdlik âdâbı* üzerinde durulmaktadır (16^a).

15. [*Tasavvuf hakkında risale*]:

Türkçe	Genel 5403/2
[<i>Tasavvuf hakkında risale</i>]	
200x150, 170x130 mm., 91-196+15 yk.(?), 19 st., rik'a	

Mecmuadaki diğer eser:

5403/1 Cönk

16.08.1993 tarihinde Hatice Örnekal adlı vatandaş tarafından bağışlanan bu kitabın arasında 23, sonunda da 13 varak boştur. Kitap çizgili bir deftere yazılmıştır ve çok yakın bir tarihe ait olduğu kesindir. Aralarında başka boş varaklar da vardır. Numaralar varak olarak değil, sayfa olarak verilmiştir. Sayfa numaraları da 102'den sonra kaybolmaktadır. İlk sayfası yoktur. Mevcut ilk beş varakta böcek yeniği vardır. Bazı sayfaların üstünde ya da yanında yer yer kırmızı mürekkep, yer yer de kırmızı kurşun kalemle "*Matlab*" başlığı yazılıdır.

Kitap bazı tasavvufî klasiklerden yapılan alıntılardan oluşmaktadır. Seçtiği eser ve bölümlerden Nakşibendiye'ye mensup olduğu tahmin edilebilecek olan bu zat, *Reşehât* (1-32, 44-77, 94-96 ve numarısız sayfalar), *Nefehât* (96-97, 102 ve devamı) gibi eserlerden alıntılar yaparak bir risale yazmıştır. En fazla alıntı *Reşehât*'tan yapılmıştır. Aralarda *Gülîstan* başlığı altında didaktik şiirler (33-42), İmam Nesefî'nin *Zübdetü'l-Hakâyık*'ından (97), numarısız sayfalarda kırk hadis şerhlerinden, İbn Hacer'in *Zevâcîr*'inden (19-34), *Fütühât*'ın 181. babından (34), Kuşeyrî'nin *Risâle*'sinden (56-57) ve Ebu Hafs Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Maarîf*'inden (61-62), *Gülzâr-ı Süfîye*'den (75), İbn Arabî'nin *Tuhfetü's-Seferati'l-Berare*'sinden (86), İbrahim Hakkî'nin *Ma'rîfetnâme*'sinden (99-100) alıntılar mevcuttur. Nakşibendî âdâbıyla ilgili ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir (57-61 ve çeşitli sayfalar). *Limütercimihî Hacı Abdullah Gavsî* başlığının bulunduğu sayfada numara yoktur. *Evrâd-ı Es'adiye*'den başka, *murakabe-i ehadiyet* ve *ölüm*

Tuhfetü'l-Hattâfîn adlı eserinin, hattatların hal tercemelerinden ibaret olduğu bilinmektedir. Ancak kütüphanedeki eserin bu eserlerle karşılaştırılması mümkün olmamıştır.

*tefekkür*ünün de tariflerini içeren defterin boş sayfalarından sonra Fatiha, bir dua ve kurşun kalemle Salât-ı Nâriye (Tefriciye) yazılı bulunmaktadır.

Böyle bir eserin varlığı, Osmanlı aydınının, farklı kitaplardan yaptıkları seçme geleneğini ortaya koymaktadır. Bu eserler arasında, en bariz örnek tanıtımı yapılan son eserdir.

SONUÇLAR

Bu risale ve mecmuaların varlığı bizi şu sonuçlara götürmektedir:

1. Osmanlı aydınları ve Bursa'daki seçkin zümreler tasavvufa ilgi duymuşlar, insan ahlâkını güzelleştirmenin o dönemlerdeki en önemli durağı olan tasavvufî düşünceyi, ahlâkî yapının vazgeçilmez bir düşünce dünyası ve hayat tarzı olarak benimsemişlerdir. Mini tasavvuf tabakât kitapları oluşturma gayretleri buna örnek teşkil etme gayretlerinden kaynaklanmış olmalıdır. Âdaba dair kitap ya da bablar, tarikatnâme tarzındaki eserler de ahlâka verilen önemi göstermektedir. Buradan, toplumdaki ahlâkî zaafılara karşı tepkiyi çıkarabilmek de mümkündür.

2. Aydınların ilgisi yalnızca tasavvufu sınırlı kalmamış, tasavvufun yanında diğer İslâmî ilimlere yer veren mecmualar oluşturulmaya çalışılmıştır. Sözelimi, *Fütuhât-ı Mekkiyye*'den alıntılar bulunan bir mecmuada, çeşitli tarikatların âdâbına dair risaleler de yer bulmakta, âyet ve sûre tefsirleriyle hadis şerhlerine yer verilmekte, akâid ve hikmetlerle ilgili eserlerden başka, ilim ve amele dair kitaplar da buna eklenmektedir. Hatta bu mecmualarda yer yer tarihî bilgilere de rastlanabilmektedir. Bu durum, mecmuaları oluşturan kalem sahiplerinin ya da onları edinen okuyucuların ne derece zengin dünyalara sahip olduğunun göstergesi sayılabilir.

3. Osmanlı aydınının Türkçe yanında Arapça ve Farsça eserleri de istinsah etme ya da yazma çabası göze çarpmaktadır. Bu da, sözü edilen dillerin Osmanlı medeniyetinin temel dilleri olmasıyla ilgilidir.

4. Klasik dönem tasavvufî eserlerine ilgi her zaman sürmüştür. Klasik tasavvufî eserlerin istinsahı ve şerhleri, sözü edilen eserlerin önemini hiç bir zaman kaybetmediğini göstermektedir. Kuşeyrî'nin *Risâle*'si, Necmeddin Kübrâ'nın *Usûl-i Aşere*'si, Mevlâna'nın *Mesnevî*'si, Gazâlî'nin *Kimyâ-i Saadet*'i, Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Me'arifî*, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ü, İbn Arabî'nin *Fütuhât-ı Mekkiyye* ve *Fusûsü'l-Hikem* adlı eserleri, Hüseyin b. Ali'nin *Reşehât 'Aynü'l-Hayât*'ı bu eserlerin en belirgin örnekleri olarak göze çarpmaktadır.

5. Tasavvufî eserlerin çoğunda vahdet-i vücûd renginin hakim olduğu dikkat çekmektedir. Bu düşüncenin bir zevk olarak benimsenmesi, sanılanın aksine, sufilere dinin zahirî nas ve uygulamalarından koparmış görünmemektedir. Şeriatla tarikati bir arada yürütme gayretleriyle ortaya konan ifadeler bunu göstermektedir.

6. Kimi aydınlar, uç yorumlara yer veren tasavvufî eserleri istinsah etmekten geri durmamışlardır. Burç haritaları, havass kitapları çeşitli menkıbeler, elli dört farzın yanında yer bulabilmiştir. Burç haritalarının bu eserlerde derc edilmesinden anlaşılmaktadır ki, Osmanlı'nın duraklama, gerileme ve çözülme

dönemlerinde, sufiler ya da sufi-meşreb insanlar arasında gökbilimlerine ilgi duyanlar vardır. Belki de kimi sufiler, insanı daha iyi tanımak için burç ve yıldızlara başvurmak amacıyla gökbilimleriyle uğraşmış olabilirler.

7. Tasavvuf edebiyatındaki gelişmenin hangi boyutlara vardığı da ortaya çıkmaktadır. Dîvanların mecmualarda yer alması kadar, allegorizmin tasavvufî eserlerde yer bulması da önemlidir.

8. Sunullah Gaybî'nin eserlerinin istinsah edilmesi, belli bir dönemde Gaybî gibi melâmî-meşreb sufilerin eserlerine duyulan ilgiyi ortaya koymaktadır.

9. Belli dönemlerde belli sufilerin eserleri ilgi görmüş, bunlardan bazıları şöhret kazanmıştır. Üftâde Mehmed Muhyiddin, Aziz Mahmud Hüdâî, Kaygusuz Abdal gibi bugün halk arasında meşhur sufilerden başka, Sâdık Muhammed Erzincânî, Muhammed Murad en-Nakşibendî bunlara örnek olarak gösterilebilir. **Şârihu'n-Nazîf** olarak isim yapan Ahmed Trabzonî'nin, uzak bir bölgeden olmasına rağmen, Muhammed Murad en-Nakşibendî'nin (ö.1132/1719) ölümünden yaklaşık kırk yıl sonra (1175/1761) onun *Silsiletü'l-Zeheb*'ine şerh yazması, Muhammed Murad'ın kazandığı şöhrete işaret etmektedir.

10. Bazı meşâyihin câmi'ut-turûk oldukları dikkat çekmektedir. Mesela Nakşibendîlik'in Müceddidiyye koluna mensup olan Muhammed Murad Buhârî'nin (ö. 1132/1719) Kâdirî hırkasını giyme konusunda bilgi veren bir eser yazmış olması, bu tarikattan da icazetli olduğunu göstermektedir. Bu da günümüzde taassup denince bazı çevrelerde akla gelen Nakşibendiye tarikatı mensupları arasında tarikat taassubundan uzak insanların bulunduğunu ispatlar.

11. Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde Nakşibendiye'e duyulan ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Bu da sosyal hayatta Bektâşîlik tarikatının yerini Nakşibendiye tarikatının almasıyla ilgilidir.

Kütüphanelerin toplumlar için hafıza değeri taşımaları kadar, onların aynası oldukları gerçeği, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi çevresinde yapılan bu küçük çalışmadan elde edilebilecek en önemli sonuçlardan biridir.